

Висновок. Практичний досвід доводить, що реалізація на практиці зазначених методів навчання сприяє розвитку в майбутніх медиків здатності до рефлексивної діяльності.

Література

1. Белкина В.Н. Педагогическое регулирование взаимодействия детей со сверстниками / В.Н. Белкина. – Ярославль : Изд-во ЯГПУ, 2000. – 160 с.
2. Болотов В.А. Проектирование профессионального педагогического образования / В.А. Болотов, Е.И. Исаев, В.И. Слободчиков, Н.А. Шайденко // Педагогика. – 1998. – № 4. – С. 24.
3. Вачков И. Структура профессионального самосознания учителя / И. Вачков // Школьный психолог. – 2000. – № 3, 5, 13.
4. Вульф В.З. Педагогика рефлексии / В.З. Вульф, В.Н. Харькин. – М. : Магистр, 1995. – 111 с.
5. Делёз Ж. Различие и повторение : пер. с фр. / Ж. Делёз. – СПб. : Петрополис, 1998. – 384 с.
6. Решетников П.Е. Нетрадиционная технологическая система подготовки учителей. Рождение мастера / П.Е. Решетников. – М. : Владос, 2000. – 301 с.
7. Слободчиков В.И. Выявление и категориальный анализ нормативной структуры индивидуальной деятельности / В.И. Слободчиков // Вопросы психологии. – 2000. – № 2. – С. 3–18.
8. Словник іншомовних слів / [уклад.: С.М. Морозов, Л.М. Шкарапуца]. – К. : Наук. думка, 2000. – 680 с.
9. Философский энциклопедический словарь / [глав. ред. Л.Ф. Ильичев, П.Н. Федосеев, С.М. Ковалев и др.]. – М. : Советская энциклопедия, 1983. – 838 с.
10. Хуторской А.В. Современная дидактика / А.В. Хуторской. – СПб. : Питер, 2001. – 536 с.

ГЕРАСИМЕНКО Л.С.

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ АДАПТАЦІЇ ВИКЛАДАЧІВ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ЛЬОТНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Нестабільність соціальних процесів у суспільстві зумовлює звернення до адаптаційних ресурсів людини, яка під вплив зовнішніх факторів повинна зберігати внутрішні установки або врівноважувати власні переконання із середовищем. У контексті дослідження педагогіки проблема адаптації викладачів важлива для становлення педагогів-професіоналів, оскільки від успішної діяльності в період адаптації багато в чому залежить реалізація педагога в подальшій професійній діяльності. Відсутність цілеспрямованих заходів з адаптації викладачів часто призводить до виникнення процесу дезадаптації, і, як наслідок, розчарування в покликанні та зміни професійної діяльності взагалі.

Сучасна парадигма розвитку авіаційної галузі передбачає інтенсифікацію пасажирських та вантажних перевезень на міжнародних повітряних трасах. Незважаючи на зростання рівня автоматизації та комп'ютеризації повітряних суден, гостро стоїть питання безпеки польотів. Людський чинник, за даними розслідування останніх авіакатастроф, становить від 70% до 90% усіх авіаційних пригод на міжнародних повітряних трасах, серед

них 33% виникають через недостатній рівень володіння англійською мовою учасниками радіообміну (пілотами та диспетчерами). Зважаючи на важливу роль англійської мови як чинника безпеки польотів, Міжнародна організація цивільної авіації (ІКАО) висуває високі вимоги до рівня володіння англійською мовою пілотами та диспетчерами.

Рівень володіння іноземною мовою пілотом або диспетчером, безумовно, залежить від того, як ця дисципліна викладається в льотному навчальному закладі, тобто від професійної діяльності педагога. Від продуктивної діяльності педагога, який легко та швидко зрозумів свою професійну роль у нових умовах, залежить ефективність адаптаційного процесу та результативність освіти в цілому. Одним з важливих завдань викладачів іноземної мови є організація навчально-виховного процесу таким чином, щоб забезпечити достатню надійність професійних знань, умінь і навичок з англійської мови в екстремальних умовах діяльності у заданий час.

Здійснений нами теоретичний аналіз психолого-педагогічних досліджень свідчить, що проблема професійної адаптації викладачів іноземної мови льотних навчальних закладів не знайшла належного висвітлення в науковій літературі. Проблема професійної адаптації педагога до роботи в навчальному закладі у різних аспектах вивчалася в дослідженнях Я. Абсалямової, С. Гури, Г. Кондратьєвої, О. Мороза, І. Облес, М. Скубія, О. Савченко, В. Сластьоніна, О. Солодухова, С. Хатунцевої, Н. Чайкіної та ін. Окремі аспекти проблем професійної підготовки льотного складу з іноземної мови вивчали В. Асріян, Є. Кміта, Г. Пашенко, В. Півень, Т. Тарнавська. Проте проблема формування адаптації викладачів іноземної мови до професійної діяльності у льотних навчальних закладах не була предметом спеціального вивчення.

Метою статті є визначення та обґрунтування педагогічних умов адаптації викладачів іноземної мови до професійної діяльності в льотних навчальних закладах.

Професійна адаптація викладачів іноземної мови льотних навчальних закладів залежить від коректного визначення умов, що їй сприяють. У філософії поняття “умова” визначається як те, від чого залежить щось інше (зумовлене); суттєвий компонент комплексу об’єктів (речей, їх станів, взаємодій), з наявності якого з необхідністю випливає існування певного явища. Умови виділяють загальні, достатні та необхідні. Якщо з усіх можливих достатніх умов прибрати загальні, отримаємо необхідні умови. Сукупність умов створює середовище, від якого залежить дія законів природи та суспільства [8].

Більшість дослідників педагогіки вищої школи (Н. Нікандров, П. Підкасистий, І. Рейнгард) визначають педагогічні умови як сукупність заходів (способів, засобів), які забезпечують досягнення мети професійної діяльності та професійного розвитку особистості. До педагогічних зараховуємо такі умови, які свідомо створюються в навчально-виховному процесі й які повинні забезпечити найбільш ефективний процес професійної адаптації викладачів вищого навчального закладу. Чим краще організовані та

реалізовані педагогічні умови, тим більш значущіх результатів можна чекати, тим більше ймовірності досягнення майбутнім викладачем професійної адаптованості.

У нашому дослідженні поняття “педагогічна умова” визначає відношення адаптації викладачів іноземної мови до професійної діяльності у льотному навчальному закладі й обов’язкове виконання певних педагогічних заходів для створення такого професійного середовища, обставин, у яких можливий успішний перебіг професійних адаптаційних процесів майбутнього фахівця.

Для визначення педагогічних умов, що сприяють успішній професійній адаптації викладача, важливо розглянути сутність поняття “адаптація викладача іноземної мови до професійної діяльності”. Ми розглядаємо адаптацію викладачів до професійної діяльності в навчальному закладі як складний динамічний довготривалий процес систематичної інтеграції педагога та середовища навчального закладу, що включає формування професійних знань, умінь, професійно важливих якостей, необхідних для подальшого розвитку, метою якого є ефективне професійне функціонування. Тому період професійної адаптації є необхідним етапом професійного становлення та розвитку професіонала, під час якого відбувається засвоєння ним професійних цінностей, оволодіння професійною діяльністю, формування готовності до її успішної реалізації.

Викладачі, які потрапили в нові умови освітнього середовища льотного навчального закладу, стикаються зі специфікою підготовки льотного та диспетчерського складу, оскільки комплексність проблеми формування професійної надійності операторів особливо складних систем управління визначає окреме місце льотним навчальним закладам у системі професійно-технічної освіти. Особливість специфіки льотного навчального закладу в тому, що під її комплексним впливом проходить інтенсивний, психологічно напружений процес зміни особистостей як студентів, так і викладача: поступово змінюються звички, зв’язки, стереотипи при набутті нових знань, умінь та навичок; виробляються нові необхідні стереотипи поведінки та мислення.

На нашу думку, успішність професійної адаптації викладача іноземної мови до професійної діяльності в льотному навчальному закладі залежить від реалізації такої сукупності педагогічних умов:

- 1) інтеграція дисциплін авіаційного змісту та дисциплін, пов’язаних з англійською мовою;
- 2) розвиток педагогічної відповідальності у викладачів іноземної мови;
- 3) мотивація до саморозвитку і самоосвіти.

Інтеграція дисциплін є важливою ланкою в отриманні особистістю знань. На першому етапі людина отримує базові знання структурних зв’язків та закономірностей розвитку соціальних процесів та явищ. Вони стабільні в часі й трансформуються в конкретні знання залежно від змісту вирішуваних завдань. Базові знання – завжди концептуальні, лежать в ос-

нові формування ключової компетентності. Наступним етапом є мотивація на розширення знання – це розвиток знання за межами конкретної проблемної галузі за рахунок міжпредметних зв'язків і формування інтегрованого знання. Ці дві складові менеджменту знань визначають вимоги до змісту процесу навчання – складу проблем і завдань організації, їх забезпечення синергетичними ефектами [4, с. 3]. Отже, викладач іноземної мови льотно-го навчального закладу має, окрім базових знань, спрямовувати пізнавальний пошук до авіаційних дисциплін, за рахунок чого буде утворюватися інтегроване знання, необхідне для викладання дисципліни.

Нами було проаналізовано навчальні програми дисципліни “Професійно орієнтована англійська мова” зі спеціальності: “Льотна експлуатація повітряних суден” Державної льотної академії України, Національного авіаційного університету та Кременчуцького льотно-го коледжу. Для того, щоб забезпечити знання, вміння та навички курсантам, викладач іноземної мови в льотному навчальному закладі, у свою чергу, повинен знати:

- фразеологію радіообміну, що включає в себе загальні положення, процедури зв'язку, стандартні слова та вислови з етапів польоту (передпільотна перевірка зв'язку, виліт та диспетчерський дозвіл, запуск двигунів, буксирування та вирулювання, вихід з контрольованого простору, вихід за межі повітряних трас та їх перетин, зліт та набирання висоти, очікування на маршруті, зниження та очікування біля аеродрому, аеродромне коло польотів, повторний захід на посадку, кінцевий етап заходу на посадку та післяпосадкові процедури, посадка та після посадки, локаторна ідентифікація та векторіння за допомогою локатора, векторіння до кінцевого етапу заходу на посадку та інформація про повітряний рух, захід за допомогою посадкового локатора), повідомлення та запитання інформації (автоматичні повідомлення (ATIS), інформація про місцезнаходження та ешелон польоту, важлива аеродромна інформація), повідомлення про проблеми, що можуть виникати під час польоту (низька видимість та зсув вітру, гроза, турбулентність, обледеніння тощо);

- базову авіаційну термінологію з дисциплін “Конструкція літака”, “Експлуатація аеродромів”, “Пілотування”, “Метеорологія”, “Повітряне право”, оскільки розглядаються теми з цих дисциплін англійською мовою;

- зміст основних документів ІКАО (ІКАО Doc. 4444, ІКАО Doc. 9432) – документи розглядаються англійською мовою, тож необхідно, щоб викладач був знайомий з їх змістом.

Викладачі іноземної мови під час занять повинні забезпечити правильність, актуальність, послідовність, відповідність документам та стандартам викладання іноземної мови в льотному навчальному закладі, оскільки від реалізації цих вимог залежить безпека польотів.

На значення інтегративного зв'язку вказував Р.М. Макаров, зазначаючи, що “організація педагогічного процесу професійної підготовки являє собою таку сукупність елементів, при якій актуалізуються їх функції у цілях максимального використання міжпредметних зв'язків, взаємозв'язків

та відношень з іншими підсистемами навчально-виховного процесу, щоб отримати необхідний інтегративний педагогічний результат у потрібний час” [5, с. 78]. Незважаючи на те, що студенти вже ознайомлені зі змістом спеціальних технічних дисциплін, викладачу льотного навчального закладу необхідно здійснювати інтеграцію знань, вмінь та навичок з англійської мови з домінантним впливом спеціальних технічних дисциплін, необхідне використання ситуаційних завдань, складність яких дає змогу сформувати практичні вміння з технічної авіаційної англійської мови під час виходу зі складної та екстремальної ситуації в польоті; використовувати рольові ігри при проходженні технічної авіаційної англійської мови; система оцінювання повинна включати всі вищенаведені етапи підготовки при використанні рольових ігор і ситуаційних завдань з технічної авіаційної англійської мови в майбутніх пілотів у межах міжпредметних зв’язків [2, с. 8].

Оволодіння будь-якою наукою неможливе без опанування системи понять цієї науки. Під поняттям ми розуміємо форму мислення, в якій відображається сутність предметів та явищ реального світу в їх істотних ознаках та відношеннях [6, с. 254]. Тобто для того, щоб викладач опанував англійську мову для професійного спілкування у льотних навчальних закладах – авіаційну англійську мову – йому необхідно оволодіти не лише перекладом та термінологією, а й системою понять авіаційної реальності. Базові знання та вміння з авіаційних дисциплін є складовою змістовно-операційного компоненту готовності до професійної діяльності викладача іноземної мови льотного навчального закладу, тож оволодіння цими знаннями та вміннями вплине позитивно на процес адаптації до діяльності. При успішній інтеграції нового знання до того виду діяльності, яким молодий фахівець займається, здатність його до самоосвіти переростає у стійку потребу самоосвітньої діяльності, а правильно відібрані мотиви допомагають досягти бажаного результату.

На відміну від багатьох інших професій, діяльність пілотів проходить в умовах достатньо високого ступеня ризику загинути в результаті нещасного випадку, аварій і катастроф. На разі, незважаючи на значний прогрес у галузі удосконалення авіаційної техніки, спрямованого на підвищення надійності її експлуатації, відзначається збільшення людських жертв та матеріальних збитків у результаті аварій та катастроф. Це призводить до того, що спеціалісти все частіше говорять не про проблему технічної надійності повітряного судна, а про роль людського фактора в безпеці льотної праці. Окреме місце у статистиці авіаційних катастроф належить авіапригодам, що трапилися з вини мовного фактора. Специфіка льотного навчального закладу передбачає підвищену увагу до питання педагогічної відповідальності, викладач іноземної мови, який не мав досвіду роботи в льотному навчальному закладі не може усвідомити важливість цієї проблеми, тому в процесі адаптації викладачів розвиток педагогічної відповідальності посідає чільне місце.

Під час адаптації викладачі проходять три рівні розвитку відповідальності (за Л. Анцифоровою) [2, с. 212]:

1) на першому рівні викладачі недостатньо усвідомлюють свої спонукання та не зважають на якість та ступінь свого впливу на ситуацію;

2) на другому рівні викладачі здатні зіставити свої бажання із соціальними завданнями, передбачити результати своєї педагогічної діяльності, бути адекватним реальності, що їх оточує;

3) на третьому рівні педагог стає творцем своєї діяльності. Викладач має найбільший ступінь свободи – свободи виявляти, переживати та власними діями вирішувати назрілі суперечності педагогічного процесу.

Усвідомлення педагогами, які розпочали професійну діяльність з викладання іноземної мови студентам льотних навчальних закладів, необхідності вивчення авіаційної галузі, формування в собі професійно важливих особистісних якостей, що зумовлюється новими умовами роботи, з метою покращення якості викладання, виховання та розвитку студентів, спонукає молодих викладачів звернутися до самоосвіти та саморозвитку.

Самоосвіта є найгнучкішою формою здобуття знань, тому що здійснюється на діагностичній індивідуалізованій основі. В. Волкова, вивчаючи сутність цього процесу, відзначає, що самоосвіта як цілісний процес удосконалення особистості, ґрунтується на взаємодії та взаємопроникненні двох рівнозначних аспектів (суб'єктивного та об'єктивного), які нерозривні в цій діяльності. Саморегульований характер самоосвіти виявляється в тому, що вихованець є об'єктом управління і суб'єктом, який самостійно визначає цілі та завдання власної пізнавальної діяльності, здійснює та контролює її, використовує одержані результати в навчально-виховному процесі, аналізує та оцінює їх, прогнозує подальший саморозвиток. У руслі такого розуміння самоосвіти саме суб'єктивний аспект визначає її якісні характеристики, сприяючи реалізації самостійності педагога і будучи передумовою пробудження та активізації його творчого потенціалу [3, с. 238].

Інформативність самоосвіти підкреслюється А. Клочко при дослідженні взаємозв'язку процесів освіти і самоосвіти, що самоосвіта сприяє накопиченню знань, формуванню інтелекту, розвитку розумових сил та здібностей; самоосвіта є інформативним процесом, складовою розумового самовиховання, завдяки якому виробляються якості, необхідні для успішного оволодіння знаннями.

Відмітна риса самоосвіти викладача полягає в тому, що результатом його роботи є поліпшення якості викладання предмета, якості виховної роботи, підвищення рівня знань, вихованості та розвитку студентів. Самоосвіта в льотному навчальному закладі виконує ряд важливих завдань:

1) вивчення нових програм і підручників, аналіз їхніх методичних та дидактичних особливостей;

2) самостійне засвоєння нових технологій начально-методичного процесу;

3) оволодіння методологією та методикою педагогічного дослідження;

4) активна участь у науково-методичній роботі: семінарах, науково-практичних конференціях;

- 5) підготовка методичних посібників та рекомендацій для курсантів;
- 6) системне вивчення передового педагогічного досвіду;
- 7) вивчення особливостей діяльності авіаційних фахівців, історії авіації, базової авіаційної термінології.

Професійний саморозвиток є необхідною умовою для забезпечення становлення молодого викладача як професіонала. Саморозвиток, маючи у своїй основі префікс “само-”, наголошує на спрямованості до особистості, тож це поняття неподільне з особистісним розвитком. Відмежовуючи поняття саморозвитку від самореалізації, варто зазначити, що самореалізація є результатом саморозвитку. Відрізняється саморозвиток і від самовираження, що розглядається як активність суб’єкта, спрямована на самореалізацію та самоствердження, що виражається у прагненні здобути суспільне визнання з боку інших, обов’язково реалізуватися так, щоб скористатися ефектом цієї самореалізації.

Самоосвітня діяльність за умови відносної стабільності підпорядковується внутрішнім соціально-психологічним особливостям. Самоосвіта, будучи умовою адаптації викладачів іноземної мови до професійної діяльності в льотних навчальних закладах, проходить три фази: 1) актуалізація необхідності нових знань; 2) саморефлексивне індивідуалізоване знання; 3) інтеграція отриманого (нового для індивіда) знання до професійної діяльності.

Під час адаптації саморозвиток та самоосвіта набувають особливої значущості для викладачів іноземної мови льотних навчальних закладів. Зміст професійного навчання в льотних навчальних закладах повинен повністю відповідати сучасним і прогнозованим тенденціям розвитку науки та авіації, що потребує постійної самоосвіти та професійного розвитку викладачів. Недостатність знань, умінь та навичок призводить до нездатності до самореалізації та творчості, викладач є неготовим до педагогічної діяльності в льотному навчальному закладі, а відтак, процес адаптації не є успішним.

Молоді викладачі, навіть розуміючи необхідність саморозвитку та самоосвіти, не завжди здатні самотійно знайти сили, можливості для роботи над собою. Саме тому мотивація – “ключовий момент від слів до діла” [7, с. 397]. Необхідно, щоб людина ставилася до цього не як до лозунгу, а як до змістової та технологічно продуманої діяльності. Установлена залежність роботи над собою від життєвих планів. Чим більше соціальна зрілість планів та мотивів людини, тим вище результати. Уявлення про спосіб та рівень життя, яких людина хоче досягти, мотивує до самовдосконалення.

Існують різні підходи до розуміння сутності мотивації, але у всіх теоріях мотивації центральним є поняття мотиву. Мотив є внутрішнім станом особистості, спонукальною причиною її дій і вчинків у певний момент часу, а суб’єктними формами вияву мотивів є цілі, наміри, інтереси, емоції тощо. Викладача можуть спонукати до самоосвіти та саморозвитку різні мотиви: інтерес до змісту та процесу діяльності, почуття обов’язку перед

суспільством, прагнення до самоствердження, самореалізації та ін. Високомотивовані викладачі більше працюють, досягають кращих результатів у діяльності, оскільки у них розвинутий інтерес до змісту діяльності, їм цікаво вчитися вони прагнуть стати професіоналами. Ефективним мотиваційним фактором є мета, яка стимулює, активізує організовує дії людини. Педагогічна діяльність передбачає досягнення конкретних (проміжних) цілей, що створює кожного разу ситуацію успіху, дає емоційний заряд, спонукає до кінцевої мети, посилює мотивацію викладачів до самоосвіти.

Таким чином, специфіка льотного навчального закладу потребує нових підходів до визначення ефективної адаптації викладачів до професійної діяльності. Інтегративний характер освіти, контекстність навчання, висока увага до педагогічної відповідальності ставить завдання впровадження педагогічних умов для забезпечення формування ефективної адаптації. Ми вважаємо, що реалізація виділених нами педагогічних умов сприятиме професійному зростанню, становленню викладачів-професіоналів у льотних навчальних закладах.

Література

1. Анцыферова Л.И. Психология формирования и развития личности / Л.И. Анцыферова // Психология личности в трудах отечественных психологов. – СПб. : Питер, 2000. – С. 207–213.
2. Асріян В.Л. Формування спеціальних умінь у майбутніх пілотів міжнародних авіаліній на основі між предметних зв'язків технічних дисциплін : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.02 / В.Л. Асріян. – Х., 2007. – 18 с.
3. Волкова В. Самоосвітня діяльність як складова професійної культури педагога / В. Волкова // Вісник львівського університету. Серія педагогічна. – 2009. – Вип. 25. – Ч. 1. – С. 235–241.
4. Кушерець В. Знання як основне джерело розвитку в ХХІ столітті / В. Кушерець // Наука і суспільство. – 2003. – № 9–10. – С. 2–4.
5. Макаров Р.Н. Человеческий фактор. Авиационная психология и педагогика : справочник / Р.Н. Макаров. – М. : Издательство международной академии проблем человека в авиации и космонавтике, 2002. – 490 с.
6. Нісімчук А.С. Педагогіка : підручник / А.С. Нісімчук. – К. : Атака, 2007. – 344 с.
7. Столяренко А.М. Общая педагогика / А.М. Столяренко. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2006. – 479 с.
8. Философский энциклопедический словарь / [гл. ред.: Л.Ф. Ильичев, П.Н. Федосеев, С.М. Ковалев, В.Г. Панов]. – М. : Сов. энциклопедия, 1983. – 840 с.

ГЕРТЕР Н.Л.

ХАРАКТЕРИСТИКА ЕТАПІВ ОРГАНІЗАЦІЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ ТВОРЧОГО САМОРОЗВИТКУ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ У ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ

Організація педагогічної підтримки творчого саморозвитку майбутнього вчителя у процесі фахової підготовки як аспект комплексної педагогічної підтримки студента в навчально-виховному просторі вищого навчального педагогічного закладу має здійснюватися з урахуванням основних цілей організації згаданого навчально-виховного процесу у згаданому за-